

Jerzy Centkowski

Georg-Siegfried Kawerau jako prekursor współczesnej dydaktyki historii

Teoria i praktyka niemieckiej oświaty w czasach Republiki Weimarskiej budziła swoim nowatorstwem duże zainteresowanie za granicą, w tym także i w Polsce. Wśród reformatorskich nurtów oświatowych wyróżniały się „szkoła pracy” Georga Kerschensteinerera oraz „szkoła produkcyjna”, zwana też „szkołą życia” (kolektywnego), wypracowana przez radykalny nurt pedagogiczny, ideowo związany z socjaldemokracją, który rozwijał się w ramach założonego w 1919 r. Związku Zdecydowanych Reformatorów Szkolnych (Bund der Entschiedener Schulreformer). Liderami tego nurtu byli Paul Oestreich (1878–1959) i Georg-Siegfried Kawerau (1886–1936), którzy traktowali oświatę jako podstawowy czynnik umożliwiający przebudowę ustroju społecznego¹.

Szczególnością aktywnością w dążeniach reformatorskich oświaty wyróżniał się Georg-Siegfried Kawerau, który dostrzegając powszechną niechęć społeczeństwa niemieckiego do republiki, pragnął kształtować edukację historyczno-polityczną młodzieży w duchu akceptacji tej formy ustrojowej państwa. Jednak nie państwo, lecz społeczeństwo było głównym podmiotem dziejów. Wyrażało się to nie tylko w zwrocie ku dziejom społecznym, ale także i ku historii kultury². Wraz z Erichem Wenigerem należał do najbardziej twórczych niemieckich dydaktyków historii w czasach Republiki Weimarskiej. Od liberała Wenigera różnił się ideowymi związkami z lewicowym nurtem socjaldemokracji, ale podobnie jak on był zwolennikiem republiki i demokracji parlamentarnej. Różniły ich także poglądy metodologiczne na historię i nauki pedagogiczne.

Georg-Siegfried Kawerau urodził się 8 grudnia 1886 r. Studiował historię i germanistykę na uniwersytetach w Berlinie i Wrocławiu. Doktoryzował się w 1910 r. na Uniwersytecie Królewskim na podstawie rozprawy „Die Rivalitaet deutscher und franzoesicher Macht im 10. Jahrhundert”. W tym samym roku podjął pra-

¹ L. Grochowski, *Przemiany i rozwój oświaty i wychowania w Niemczech do II wojny światowej*, [w:] *Historia wychowania. Wiek XX*, pod red. J. Miąso, Warszawa 1984, s. 234.

² J. Centkowski, *Szkolna edukacja historyczna w Republice Federalnej Niemiec*, Warszawa 1990, s. 15; G.-S. Kawerau, *Soziologische Paedagogik*, Leipzig 1921, s. 216.

cę w szkolnictwie. W roku szkolnym 1910/11 był nauczycielem w Bukareszcie, a od 1913 r. w gimnazjum w Landsbergu (Gorzowie Wielkopolskim). Brał udział w pierwszej wojnie światowej, a po jej zakończeniu podjął pracę w szkolnictwie Berlina. Od 1927 r. jako oberstudienrat kierował Koellnischen Gymnasium i Kaemphrealschule. Od czasów rewolucji listopadowej był aktywnym działaczem lewicowego skrzydła SPD. Pełnił funkcję radnego Berlina. Działał w Lidze Pokoju i Związku Przeciwników Wojny. Jednak nie aktywność polityczna i społeczna, lecz oświata była najważniejszym nurtem jego działalności. Był jednym z założycieli i członków kierownictwa Związku Zdecydowanych Reformatorów Szkolnych, którego czasopismo „Die Neue Erziehung” wydawał w latach 1920–1925. Po jego odejściu czasopismo straciło charakter periodyku dydaktyczno-historycznego³. Dużo publikował w czasopismach pedagogicznych oraz był organizatorem i uczestnikiem międzynarodowych konferencji, podejmujących problemy wychowania dla pokoju oraz eliminowania z nauczania historii nienawiści i pogardy wobec innych narodów. Na konferencji Związku Zdecydowanych Reformatorów Szkolnych na temat „Pojednania przez wychowanie” (1921) wygłosił referat pt. „Wychowanie do pojednania narodów a nauczanie historii”, w którym poddał krytyce fałszowanie obrazu przeszłości poprzez idealizowanie własnej przeszłości i przedstawianie wyłącznie w negatywnym świetle wrogów rzeczywistych i domniemych oraz przemilczanie informacji o tzw. „negatywnych faktach” dotyczących przeszłości własnego państwa i narodu. Wywarł istotny wpływ na uchwały Międzynarodowej Konferencji Podręcznikowej w Bernie (23–24 sierpnia 1926):

- usuwanie z podręczników obrazu dziejów innych narodów jako wrogów;
- odrzucenie podwójnej moralności (przedstawianie własnego narodu jako „kulturalnego”, a innych narodów jako „barbarzyńców” lub „półbarbarzyńców”);
- eliminowanie negatywnych sądów generalizujących o innych narodach oraz uwolnienie nauczania historii od wpływów propagandy politycznej⁴.

Szczególne miejsce w dorobku pisarskim Kaweraua zajmuje *Denkschrift ueber die deutschen Geschichts- und Lesebuecher vor allem seit 1923* (Berlin 1927), który stanowił druzgocącą krytykę niemieckich podręczników czasów Cesarstwa i pierwszego dziesięciolecia Republiki Weimarskiej. Ten memoriał wywołał ostre polemiki w Niemczech i duże zainteresowanie za granicą, zwłaszcza w Polsce i Francji. W ustalaniu kryteriów analizy i oceny podręczników historii nawiązał do artykułu 148 konstytucji Republiki Weimarskiej z 1919 r., który wskazywał na potrzebę kształtowanie obywatelskiego sposobu myślenia oraz wychowywania młodzieży w duchu pojednania między narodami. Na podstawie tego artykułu konstytucji opracował kryteria badań podręczników:

- własny naród = kultura, obcy naród = barbarzyństwo; dostrzeganie i uznawanie osiągnięć innych narodów;

³ J. Huhn, *Georg-Siegfried Kawerau (1886–1936)*, [w:] *Deutsche Geschichtsdidaktiker des 19. und 20. Jahrhundert. Wege, Konzeptionen, Wirkungen*, pod red. S. Quandta, Paderborn 1978, s. 285–296.

⁴ G.-S. Kawerau: „Zentrablatt” R.1926, s. 35–36.

- wyplenienie wszelkich udowodnionych kłamstw, przy czym kłamstwem jest także przemilczanie wydarzeń, nawet jeżeli są one niekorzystne dla własnego narodu;
- traktowanie z rezerwą wiadomości dotyczących pierwszej wojny światowej, przede wszystkim pytań dotyczących odpowiedzialności za jej wybuch;
- pozytywny stosunek do idei jednoczenia się państw i narodów⁵.

Ostrej krytyce poddawał tendencje „ojczyźniane” w niemieckich podręcznikach historii, a zwłaszcza pomijanie i przemilczanie informacji o tzw. „niewygodnych faktach” w dziejach narodu niemieckiego. Za skandal uznał obraz dziejów Polski i negowanie prawa narodów do samostanowienia⁶. Zwracał uwagę, że wiele podręczników eksponuje treści wrogie wobec „demokratycznego państwa weimarskiego”⁷.

Wiele uwagi w swoim memoriale poświęcił antyfrancuskiemu i antypolskiemu nastawieniu niemieckich podręczników historii: „Uważam sprawę niemiecko-polską za nie mniej ważną niż sprawę niemiecko-francuską. Tak uważam, że żaden problem nie jest dla nas bliski i zarazem tak daleki”⁸. Zaledwie tylko w jednym z analizowanych podręczników dostrzegł próbę zrozumienia sytuacji Polski po pierwszej wojnie światowej. W wyniku analizy tematyki polskiej w niemieckich podręcznikach stwierdzał:

Ale nie sięga się ku najazdom tatarskim i tureckim, historii XVI wieku; wszystkie fakty nie są nigdzie pozytywnie oceniane. W nastawieniu do Polski charakterystyczna jest ciągle niewiedza, co gorsza uderza w ogóle niechęć do poznania, co określa się mianem bismarckowskiej, hakatystycznej polityki wobec Polski⁹.

Był jedynym niemieckim historykiem i dydaktykiem historii, który pozytywnie, a nawet wręcz entuzjastycznie, poparł propozycję prof. Oskara Haleckiego zgłoszoną w 1932 r. na Międzynarodowej Konferencji w Sprawach Nauczania Historii w Hadze, aby polscy i niemieccy historycy opracowali wspólnie podręcznik szkolny¹⁰.

Dostrzegając ścisły związek między nauczaniem historii, wiedzą o polityce i społeczeństwie a wychowaniem tworzył podstawy metodologiczne, do których nawiązano dopiero po drugiej wojnie światowej w Republice Federalnej Niemiec. W pracy *Soziologische Paedagogik* szkicował model „nowego i dobrego człowieka”. W rewolucji listopadowej 1918 roku dostrzegał szanse na stworzenie syntezy mate-

⁵ G.-S. Kawerau, *Denkschrift ueber die deutschen Geschichts-und Lesebuecher vor allem seit 1923*, Berlin 1927, s. 16.

⁶ Ibidem.

⁷ J. Huhn, op. cit., s. 20.

⁸ G.-S. Kawerau, *Denkschrift...*, s. 25–26.

⁹ Ibidem, s. 25–26; szerzej tematykę polską w niemieckich podręcznikach historii lat dwudziestych omawia Frank Meier w rozprawie pt. „Obraz dziejów Polski po pierwszej wojnie światowej w niemieckich podręcznikach historii Republiki Weimarskiej (tekst złożony do druku w redakcji „Wiadomości Historycznych”).

¹⁰ R. Gelles, *Rola szkoły niemieckiej w kształtowaniu obrazu Polski i Polaków w okresie międzywojennym*, Wrocław 1986, s. 53.

rializmu z idealizmem i kreślił wizję jednolitej szkoły, przepojonej ideami „duchowych przywódców rewolucji”, jak Fichte, Pestalozzi, Kant, Marks¹¹.

W poszukiwaniu nowych metod nauczania i środków dydaktycznych opracował dla uczniów klas wyższych „Synchroniczne tabele do nauczania historii”. Negatywnie oceniał model dydaktyczny współczesnych podręczników historii, które prezentują materiał nauczania w układzie chronologicznym, a opowiadał się za „socjologicznym prezentowaniem historii”. Ponadto zarzucał tradycyjnym podręcznikom, że „tuszują fakty i przemilczenia poprzez gładką płynność połączonych ze sobą słów”¹². Głosił nowatorskie w tamtych czasach poglądy na środki dydaktyczne. Proponował wzbogacenie procesu dydaktycznego poprzez wykorzystywanie „socjologicznego materiału pogładowego”, do którego zaliczał materialne pozostałości przeszłości, jak budowle, meble, odzież, stare fotografie i gazety.

Zdecydowanie negatywnie oceniał germanocentryzm w doborze i układzie materiału: „Należy odrzucić stary sposób myślenia. Niemcy nie powinny być w środku europejskiego prądu i historii świata”¹³. Ten pogląd Kaweraua wskazuje, że był on prekursorem wieloperspektywicznego ujmowania historii, wyprzedzając o około czterdzieści lat nowe tendencje w niemieckiej i europejskiej dydaktyce historii.

Konsekwentnie opowiadał się za socjologicznym modelem historii, który pojmował jako „powiązanie nauki historycznej z życiem społecznym”¹⁴. Jako zwolennik włączenia nauczania historii do pacyfistycznego modelu wychowania młodzieży opowiadał się za zastąpieniem w kanonie wiedzy historycznej „wielkich ludzi”, czyli wodzów i polityków – „bohaterami kultury”¹⁵. W doborze materiału nauczania kładł nacisk na dzieje nowożytne i najnowsze. Opowiadał się za obowiązkowym nauczaniem historii ostatnich 400–500 lat. Zgodnie z poglądami ówczesnej psychologii rozwojowej zalecał, aby nauczanie historii wprowadzać dla uczniów od 14. roku życia.

Poglądy Kaweraua spotykały się z ostrymi polemikami pravicowych pedagogów, historyków i dydaktyków historii. Szczególną nienawiścią pałali do niego naziści. Aresztowany przez gestapo zmarł w 1936 roku w czasie kolejnego „przesłuchania”.

Georg-Siegfried Kawerau głosił poglądy, które wyprzedzały jego czasy. Dopiero w Republice Federalnej Niemiec trafiły na podatny grunt i znalazły kontynuatorów, którzy dokonali przebudowy teorii i praktyki nauczania historii, zapoczątkowanej przez Kaweraua w czasach Republiki Weimarskiej.

¹¹ G.-S. Kawerau, *Soziologische Paedagogik*, Leipzig 1921, s. 227.

¹² Georg-Siegfried Kawerau unter Mitarbeit von Fritz Auslaender, Heinrich Reintjes und Fritz Wuessing, *Synoptische Tabellen fuer den geschichtlichen Arbeitsunterricht von Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart*, Vorwort III, Berlin–Leipzig–Wien 1921.

¹³ *Ibidem*, Vorwort IV.

¹⁴ G.-S. Kawerau, *Soziologische Paedagogik*, s. 34 i n.

¹⁵ G.-S. Kawerau, *Soziologischer Ausbau des Geschichtsunterrichts*, Berlin 1921, s. 15–17.

Georg-Siegfried Kawerau as the Precursor of the Contemporary Didactics of History

Abstract

Georg-Siegfried Kawerau (1886–1936) was the co-founder and one of the chief representatives of the German pedagogy and didactics of history of the times of the Weimar Republic. Ideologically connected with social-democracy, he was bringing social-democratic values to education. His desire was to form the historical and political education of youth in the spirit of acceptance of the parliamentary republic. He conducted a critical analysis of the German history handbooks, in which he gave a negative evaluation of Germanocentrism, nationalism, and chauvinism. He was taking measures to remove from the history handbooks the image of history of other nations as enemies, especially, the French and the Polish. He was for educating youth in the spirit of peace and friendship among nations. He insisted on freeing the teaching of history of any political propaganda. Noticing the relationships between the teaching of history, civics and politics, he was creating methodological foundations which were referred to many years later in the Federal Republic of Germany. He was a proponent of the sociological model of history. He propagated views which were ahead of his times. It was only in the Federal Republic of Germany that they found favourable atmosphere and followers who reconstructed the theory and practice of teaching history and other social subjects, which was started by Kawerau at the times of the Weimar Republic. He was persecuted for his views by the Hitler regime. He died during an interrogation by the Gestapo.